

TÜRK KADININA VERİLEN ADLAR

Seyyare Duman

*"birinci baylık den sauluk, ekinişi baylık
akcaylık, üşünşü baylık on sauluk"*

(Birinci zenginlik sauluk, ikinci zenginlik
kadın, üçünü zenginlik onbeş saulacak koyun)
Kazakçadan bir atasözü ¹

Bu araştırmanın başında vurgulamak istediğim konu, kadın adları ile ilgili olarak sadece bir kaç makale yayınlanmış olduğudur. Durum böyle olunca, bibliografyanın da sınırlı olması doğal.Yazıma onomastiğin (adbilimin) tanımıyla başlayarak, ad verme yöntemlerine değindikten sonra, Türk kadınlarına nasıl ad verildiğine ve ad verirken nelerin etken olduğunu belirtmeye çalışacağım.

Dilbilimin çeşitli dalları olduğu gerçeğinden yola çıkarak adbilimi de dilbilimin bir dalı ya da yan bölümü olarak ele alma zorunluluğu doğmaktadır. Adbilim, Doğan Aksan'ın tanımına göre: "geniş anlamıyla bütün cins adları üzerinde duran, anlam bilimi ve dil felsefesiyle yakından ilgili olan bir araştırma alanıdır. Dar anlamıyla ele alındığı zaman bütün özel adları işleyen bu alanda kişi ve yer adları, dağ, ova, nehir, ırmak gibi coğrafyada geçen adlar üzerinde derinleşmekte olan bir uğraş alanı ². Bu alanda özel adların yerini de Coester şöyle belirlemekte:"Özel ad, tür adlarının kişisel bölümüdür"³. Özel adların kişiselliği de bu ismi taşıyanın kimliğine bürünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kimlik, taşıdığı anlam açısından öznelirdir. Bilindiği gibi özel adlar "doğal diller içerisinde özgül gösterge sınıfları oluşturmakta ve genelde tarihi gelişme gösteren sistemin yapısal göstergeleri olarak kabul edilmektedir."⁴ Her göstergenin anlamsal bir değeri olduğunu, bu değerın zamanla değişime uğrayabileceğini kabul ettiğimize göre, özel adları da diğer göstergelerden ayıramayacağımızı belirtmemiz gerekir. Ortaya çıkışlarındaki neden ne olursa olsun.

Özel adların kullanılıp kullanılmaması, bir takım tarihi belgelerde saklı olması, daha açık bir ifadeyle bugün artık kullanılmaması, onları adbilim incelemelerinden uzak tutmaz. Özel adların kökenbilimsel değişimleri adbilim için çok büyük önem taşır. "Turdu'nın geçirdiği değişim süreci ve bugünkü kullanılış biçimi olan "Durdu" önemlidir bir adbilimci için.

Özel adların oluşumundaki etkenlere geçmeden önce, çok yaygın olan ad verme yöntemlerini, kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1. Bilinen adların birini seçmek;
2. Var olan sözcüklerden yararlanmak;
3. Bilinmeyen bir ad bulmak;
4. Var olan adlarda değişiklikler yaparak, yeni adlar türetmek.

Ad vermekteki etkenleri üç ana başlıkta toplayabiliriz.

- a) Psikolojik etkenler
- b) Sosyolojik etkenler
- c) Dinsel etkenler

Her ne kadar cinsiyet gözetilmeksizin çocuklara ad verme hakkı ana babaya verilmişse de, yukarıda söz ettiğimiz etkenlerden biri veya birkaçı ad verme özgürlüğünü sınırlamaktadır.

Kadın adlarını anlamsal olarak sınıflandırmadan önce, çok eski Türk topluluklarından günümüze yansıyan kız çocuklarının dünyaya gelişi ile erkek çocuklarının dünyaya gelişlerinin farklı algılanması olayına değinmeden geçemeyeceğim. Rasyonu'nin de belirttiği gibi: "..... genellikle kız çocuğunun doğumu şefkat duyguları uyandırmakla birlikte, oğlan doğumundan daha az istenmektedir. Bu sebeple ailede çok kız doğmuşsa yeni doğan kızın adı çok defa Yeter olur"⁵.

Kız çocuklarına ad koyarken ortaya çıkan etkenler ve bu etkenlere göre konulan adların anlamsal sınıflandırılması şöyle olmaktadır:

A. Psikolojik etkenlere göre oluşan ad verme biçimleri

- 1a. Ana babanın istek, sevinç ve mutluluklarını dile getiren adlar: Özlem, Arzu, Sevinç, Sevgi v.b.
- 1b. Erkek çocuk isteyen ana babanın arka arkaya doğan kız çocuklarının doğumuyla ilgili isteksizlikleri: Döne, Songül, Sonay vb.
2. Çocuğun uzun yaşamasını dile getiren adlar: Durdu, Yaşar v.b.
3. Çocuğa güzel şeyleri yakıştırarak verilen adlar: İpek, Elmas, Gülten, İnci v.b.

B. Sosyolojik etkenlere göre oluşan ad verme biçimleri

1. Gelenek ve göreneklere bağlı olarak verilen adlar:
 - a. Çocuğun yaşamasını dileyen adlar; özellikle annenin çocuğu yaşamıyorsa veya çok sonra olmuşsa: Nihayet, Özlem, Muradiye.
 - b. Aile büyüğünün ya da akrabasının adının verilmesi.
 - c. Günümüzde çoğunlukla kızlara annelerinin, erkek çocuklara ise babalarının bulduğu bir adın verilmesi.
 - d. Büyükanne ya da büyükbabanın vereceği adın anne baba tarafından kabul edilmesi.
 - e. Kendisinden önceki kardeşinin adına uyan bir adın verilmesi: Birgül, Şengül, Esengül, Gül gibi.
2. Toplumda yararlılık gösteren bir kadının adının verilmesi.
3. Ünlü bir yazar, oyuncu ya da şarkıcının adını verilmesi: Ahu, Türkan, Duygu, Emel v.b.
4. Toplumu etkileyen önemli bir olay ya da toplumsal değişiklikle ilgili adlar verilmesi: Cumhuriye, Devrim gibi.
5. Moda olan adların verilmesi: Yaprak, Pınar, Yağmur.

6. Tesadüfen verilen adlar:
 - a. Çocuğun göze çarpan bir özelliğinin dile getirilmesi: Semra, Pembe, Gül.
 - b. Çocuğun doğumundan sonra gelen birinin adını vermek ya da önerisine uymak.
 - c. Bir mevsim ya da önemli bir günün adını vermek: Bahar, Müberra, Mevlüde, Berrin.

C. Dinsel etkenlere göre oluşan ad verme biçimleri

- a. Peygamberlerle yakınlığı ya da akrabalığı olan bir kadının adının verilmesi: Ayşe, Hatice, Fatma.
- b. Bir dini günün ya da dinle ilgisi olan bir şeyin adının verilmesi: İydiye, Cennet, Tuba, Merve.

Adbilimin uğraş alanlarından özel adların irdelendiği bu makede yalnızca kadınlara verilen adlar üzerinde durulmuştur. Sınırlı kaynaklara dayanan yazıda Türk kadınlarına verilen adlar anlamsal olarak sınırlandırılmış ve kadınlara nasıl verildiği belirtilmiştir.

Notlar

1. Atasözü Saadet Çağatay'ın "Türkçede "Kadın" için kullanılan sözler" adlı makalesinden alınmıştır. S. 21. *TDK. Yayınları*. Sayı :217-1962 Ankara.
2. Aksan, D., "X. Uluslararası adbilimleri kurultayı ve düşündürdükleri", *Türk Dili*, 21 (219), 12.69. s. 176. Ankara.
3. Coester, M, *Vornamensrecht in Internationales Handbuch*, Frankfurt/M 1986. s. 7.4.
4. Wather, H, *Zu den gesellschaftswissenschaftlichen Grundposition der Namengebung in: der Name in Sprache und Gesellschaft*, Berlin 1973. s. 14.
5. Rosonyi, L. "Türklükte Kadın Adları" *TDK. Yıllığı, Belleten*, 1963, 1988. s. 71.

KAYNAKÇA

- Aksan, D.(1969)"X. Uluslararası adbilimleri kurultayı ve düşündürdükleri" TDK Ankara
 Coester, M. (1986) "Vornamensrecht" in *Internationales Handbuch*, Frankfurt/M
 Çağatay, S. (1962) "Türkçede kadın için kullanılan sözler" TDK Ankara
 Rasonyi, L. (1988) "Türklükte kadın adları" *TDK Yıllığı, Belleten* Ankara
 Walther, H.(1973) *Zu den gesellschaftswissenschaftlichen Grundpositionen der Namengebung* , Berlin